

**АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗМ:
інститут глави держави в США у персоналіях
від зародження до сьогодення**

Біографічна енциклопедія
за науковою редакцією доктора політичних наук Хоми Н. М.

Львів
Видавництво «Новий Світ-2000»
2020

УДК 328.132.7–057.341 (73)
ББК 66.033.112–8 (7США)
А 617

Рекомендовано до друку Вченими радами:

Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 12 від 26.06.2018 р.);
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 7 від 26.06.2018 р.);
Сумського державного університету (протокол № 8 від 21.06.2018 р.);
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 10 від 27.06.2018 р.);
Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (протокол №5 від 13.06.2018 р.).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кресіна І. О. – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України;

Ржевська Н. Ф. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету;

Фісанов В. П. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

А 617 Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення. Біографічна енциклопедія / О. В. Бабкіна, С. М. Дерев'янка, М. П. Требін та ін.; за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 369 с.

Досліджується еволюція інституту глави держави у США від часу його появи. Хронологічно представлені постаті американських президентів з акцентом на їх основних успіхах і невдачах за час перебування на посаді. Водночас глави американської держави представлені й як особистості: їх захоплення, інтереси, які лежать як у площині громадсько-політичного життя, так і поза політикою.

Книга буде цікавою як студентству, яке вивчає проблематику міжнародної політики, так і широкому колу читачів, зацікавлених політичною динамікою у США в її історичному розрізі.

ISBN 978-617-751-922-4

УДК 328.132.7–057.341 (73)
ББК 66.033.112–8 (7США)

© Авторський колектив, 2020
© За наук. ред. Н. М. Хоми, 2020
©Новий Світ-2000, ФОП Піча С. В., 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Еволюція інституту глави держави у США (зведена таблиця).....	7
Вашингтон Джордж.....	8
Адамс Джон.....	19
Джефферсон Томас.....	27
Медісон Джеймс.....	35
Монро Джеймс.....	41
Адамс Джон Квінсі.....	50
Джексон Ендрю.....	58
Б'юрен Мартін Ван.....	66
Гаррісон Вільям Генрі.....	72
Тайлер Джон.....	81
Полк Джеймс Нокс.....	88
Тейлор Закарі.....	94
Філмор Міллард.....	102
Пірс Франклін.....	108
Б'юкенен Джеймс.....	117
Лінкольн Авраам.....	125
Джонсон Ендрю.....	132
Грант Улісс Сімпсон.....	141
Гейз Резерфорд Берчард.....	149
Гарфілд Джеймс Абрам.....	156
Артур Честер Алан.....	164
Клівленд Стівен Гровер.....	170
Гаррісон Бенджамін.....	178
Мак-Кінлі Вільям.....	187
Рузвельт Теодор.....	194
Тафт Вільям Говард.....	204
Вільсон Томас Вудро.....	213
Гардінг Воррен Гамаліел.....	221
Кулідж Джон Калвін.....	228
Гувер Герберт Кларк.....	235
Рузвельт Фраклін Делано.....	244
Трумен Гаррі С.....	253
Ейзенхауер Дуайт Девід.....	260
Кеннеді Джон Фітцджеральд.....	267
Джонсон Ліндон Бейнс.....	278
Ніксон Річард Мілхаус.....	288
Форд Джеральд Рудольф.....	296
Картер Джиммі Ерл.....	304
Рейган Роналд Вілсон.....	312
Буш Джордж Герберт Вокер.....	321
Клінтон Вільям (Білл) Джефферсон.....	331
Буш Джордж Вокер.....	338
Обама Барак Хусейн.....	347
Трамп Дональд Джон.....	357
Авторський колектив.....	365

Передмова

Інститут президентства – важливий новітній владний інститут. США є його батьківщиною, позаяк саме там наприкінці XVIII століття розпочалася інституціоналізація такої владної структури. Тоді батьки-засновники США одностайно висловилися у збірнику «Федераліст» на користь «одного президента й чисельних законодавчих зборів». Інститут президентства – ємке поняття, яке не лише звертає увагу на особистісну сторону феномена глави держави-республіки, а й охоплює цілу низку заходів, унормування процедур тощо.

Від початку XIX століття і до сьогодні країни світу запозичують амери-канський досвід функціонування інституту глави держави республікансь-кого взірця, впроваджуючи його в свої національні політико-правові практики. А XX століття без перебільшення можна вважати століттям «президентотворення» – такою активною була еволюція цього інституту. Втім, не в усіх країнах, які намагалися імплементувати інститут президента, цей досвід був успішним. Якщо звернутися до світових практик, то історія залишила в спадок таких ефективних очільників-інтелектуалів, як Дж. Вашингтон, Ш. де Голль, В. Гавел та ін., і водночас приклади антидемократичних президентів, як-от Хо Ши Мін (В'єтнам), Омар аль-Башир (Судан), Кім Чен Ір (Північна Корея), Тан Шве (М'янма) та ін. Пострадянський простір теж «багатий» на антиприкладі президенціоналізму демократичного як-от І. Карімов (Узбекистан), С. Ниязов (Туркменістан) або ж О. Лукашенко (Білорусь).

Світовий політичний процес демонструє, як президенти в різні способи приходили і приходять до влади; різним є час перебування їх на посаді, різними є обсяги їх повноважень тощо. Але, фактично, США залишаються державою з чи не найвищою ефективністю президентської системи правління. Це і викликає дослідницький інтерес до вивчення американського президенціалізму.

У виданні вперше в українській політичній науці зроблено спробу комплексного дослідження еволюції інституту глави держави у США від часу його появи до сьогодення. Хронологічно представлені постаті американських президентів з акцентом на їх основних успіхах і невдачах за час їх перебування на посаді.

Історія інституту глави держави в США наповнена цікавим фактологічним матеріалом, який уможливує представлення глав США як державців і багатогранних особистостей зі своїми беззаперечними перевагами й водночас вадами. Їх наділяли приємними та не надто

прізвиськами: «Мирний Білл» (В. Г. Тафт), «Хитрючий Дік» (Р. М. Ніксон), «Тихий Кел» (К. Кулідж), «Чесний Ейб» (А. Лінкольн) і т. д. Вони просили судити про них, дивлячись на їх ворогів (Ф. Д. Рузвельт). Декого з президентів уважали «випадковими», такими що прийшли до влади без виборів, в силу обставин (як-от Дж. Форда). Вони мали свої маленькі слабкості: полюбляли цукерки (як Дж. Ф. Кеннеді), желе-боби (як Р. Рейган). Дехто із них буквально «згорів» на роботі (як-от В. Вільсон). Президенти ставали об'єктами замахів, їх убивали (В. Мак-Кінлі (1901), Дж. Ф. Кеннеді (1963) та ін.).

Про американських президентів знято сотні кінострічок, окремі з яких зібрали гроша нагород, наприклад, біографічний фільм «Вільсон» (1944) режисера Г. Кінга з А. Ноксом у головній ролі, отримав п'ять «Оскарів». Американських президентів відзначали найвищими світовими відзнаками, наприклад Нобелівською премією миру (як-от Т. Рузвельт (1906), В. Вільсона (1919)). З їх іменами пов'язані не лише серйозні політичні події, а й милі символи дитинства та романтики, наприклад, відома в усьому світі іграшка «Ведмедик Тедді» була присвячена Т. Рузвельту. У президентів були свої дивацтва, наприклад, для гри в гольф взимку на снігу В. Вільсон розпоряджався фарбувати м'ячі в чорний колір.

Американські президенти вирізнялися лаконічністю або ж красномовністю, наприклад, інавгураційна промова Дж. Вашингтона налічувала усього лиш 133 слова, а В. Г. Гаррісона – 8 578 слів і тривала 100 хвилин. Від американських президентів пішла низка традицій, окремі з яких розповсюдились іншими країнами, зокрема й в Україні, наприклад, світова традиція відзначення в другу неділю травня Дня матері (ініційована В. Вільсоном у 1914 р.).

Авторському колективу вдалося представити глав США не лише як більш чи менш успішних політиків і державців, але й як особистостей: їх захоплення, інтереси, які лежать як у площині громадсько-політичного життя, так і поза політикою. Під таким кутом зору книга буде цікавою як студентству, яке вивчає проблематику міжнародної політики, так і широкому колу читачів, зацікавлених політичною динамікою у США в її історичному розрізі.

Кожен енциклопедичний текст, присвячений одному із глав американської держави, логічно структурований: виклад біографічних даних; аналіз приходу на посаду глави держави по кожній із каденцій (якщо їх було кілька); основні досягнення періоду їх президентства; основні невдачі періоду президентства; аналіз дій, за які певний глава держави отримав визнання, а також тих дій, за які був критикований; оцінка постаті конкретного глави американської держави світовою громадськістю; вказівка на найвідоміші промови певного президента, а

також його друкованого доробку; аналіз кар'єри, участі у громадському житті після завершення президентства. Академічний виклад інформації «пом'якшують» для сприйняття читачем рубрики «Відомі особистості про главу держави», «Із відомих висловлювань глави держави», а також короткий екскурс у приватне життя американських очільників та членів їх родин. Наприкінці кожного тексту читачу пропонується стислий перелік джерел, ознайомлення з якими розширить знання про конкретні персоналії глав держави, їх внесок у американську історію та сьогодення.

Авторами книги є представники випускових кафедр за спеціальністю «Політологія», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Публічне управління та адміністрування» низки закладів вищої освіти України (Львівського національного університету імені Івана Франка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Донецького національного університету імені Василя Стуса та ін.), а також науково-дослідних інститутів. Цінність дослідженню додає залучення авторів із відповідного напрямку дослідження кафедр і відділів, зокрема, Центру американських студій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» та ін.

Попри чисельний склад авторського колективу (майже п'ять десятків докторів і кандидатів наук), усі 44-и енциклопедичні гасла¹ витримані в єдиній стилістиці та логіці викладу матеріалу, що є складним завданням із огляду на авторський почерк кожного дослідника.

Сподіваємося, книга буде цікавою як студентству, яке вивчає проблематику міжнародної політики, так і широкому колу читачів, зацікавлених політичною динамікою у США в її історичному розрізі.

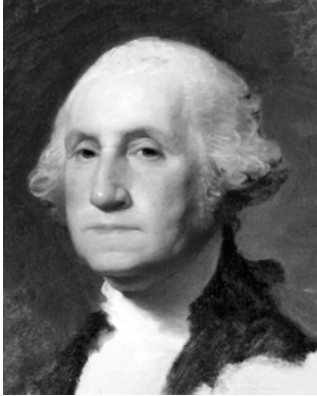
Науковий редактор видання
Наталія Хома

¹ Кожне енциклопедичне гасло присв'ячене постаті одного з президентів. Хоч Д. Трамп вважається 45-им главою американської держави, але фактично є 44-им, адже Г. Клівленд, якого обрали двічі з перервою, є водночас 22-им і 24-им президентом США.

Табл. 1.
Еволюція інституту глави держави у США

Порядковий номер	Президент	Роки життя	Роки президентства
1	Вашингтон Джордж	1732–1799	1789–1797
2	Адамс Джон	1735–1826	1797–1801
3	Джефферсон Томас	1743–1826	1801–1809
4	Медісон Джеймс	1751–1836	1809–1817
5	Монро Джеймс	1758–1831	1817–1825
6	Адамс Джон Квінсі	1767–1848	1825–1829
7	Джексон Ендрю	1767–1845	1829–1837
8	Б'юрен Мартін Ван	1782–1862	1837–1841
9	Гаррісон Вільям Генрі	1773–1841	березень – квітень 1841
10	Тайлер Джон	1790–1862	1841–1845
11	Полк Джеймс Нокс	1795–1849	1845–1849
12	Тейлор Закарі	1784–1850	1849–1850
13	Філмор Міллард	1800–1874	1850–1853
14	Пірс Франклін	1804–1869	1853–1857
15	Б'юкенен Джеймс	1791–1868	1857–1861
16	Лінкольн Авраам	1809–1865	1861–1865
17	Джонсон Ендрю	1808–1875	1865–1869
18	Грант Улісс Сімпсон	1822–1885	1869–1877
19	Гейз Резерфорд Берчард	1822–1893	1877–1881
20	Гарфілд Джеймс Абрам	1831–1881	березень – вересень 1881
21	Артур Честер Алан	1829–1886	1881–1885
22,24	Клівленд Стівен Гровер	1837–1908	1885–1889, 1893–1897
23	Гаррісон Бенджамін	1833–1901	1889–1893
25	Мак-Кінлі Вільям	1843–1901	1897–1901
26	Рузвельт Теодор	1858–1919	1901–1909
27	Тафт Вільям Говард	1857–1930	1909–1913
28	Вільсон Томас Вудро	1856–1924	1913–1921
29	Гардінг Воррен Гамаліел	1865–1923	1921–1923
30	Кулідж Джон Калвін	1872–1933	1923–1929
31	Гувер Герберт Кларк	1874–1964	1929–1933
32	Рузвельт Фраклін Делано	1882–1945	1933–1945
33	Трумен Гаррі С.	1884–1972	1945–1953
34	Ейзенхауер Дуайт Девід	1890–1969	1953–1961
35	Кеннеді Джон Фітцджеральд	1917–1963	1961–1963
36	Джонсон Ліндон Бейнс	1908–1973	1963–1969
37	Ніксон Річард Мілхаус	1913–1994	1969–1974
38	Форд Джеральд Рудольф	1913–2006	1974–1977
39	Картер Джіммі Ерл	1924	1977–1981
40	Рейган Роналд Вілсон	1911–2004	1981–1989
41	Буш Джордж Герберт Вокер	1924	1989–1993
42	Клінтон Вільям (Білл) Джефферсон	1946	1993–2001
43	Буш Джордж Вокер	1946	2001–2009
44	Обама Барак Хусейн	1961	2009–2017
45	Трампа Дональд Джон	1946	від 20.01.2017

ВАШИНГТОН, Джордж (англ. *George Washington*) – 1-й президент США (1789–1797), батько-засновник нації.

Джордж Вашингтон
(1732–1799)

Біографічні дані. Народився 22 лютого 1732 р. в родовому маєтку в графстві Вестморленд, штат Вірджинія у сім'ї «джентрі» – великого плантатора А. Вашингтона та дівчини з незаможної родини М. Болл. Американець душею Вашингтон був англійцем за походженням: його прапрадід Л. Вашингтон у середині XVII ст. служив священиком у графстві Ессекс, а його син Джон 1657 р. через скрутне фінансове становище сім'ї йпереселився у Новий Світ.

В одинадцятирічному віці Вашингтон втратив батька, його опікуном став старший зведений брат Лоуренс, дружина якого Анна походила зі стародавнього англійського дворянського роду Ферфакс.

Вашингтон здобув досить поверхову освіту. Читати, писати і рахувати навчився у школі, якою керував один з орендарів його батька. Початкову освіту продовжив у школі Фредериксберг під керівництвом Дж. Мері, глави парафії Св. Георгія. Після смерті батька часто відвідував Поупс-Крік – сімейний маєток, у якому він народився і який успадкував брат Остін, де шкільний учитель Г. Вільямс учив його математики і основам землевпорядкування. Мати рішуче відмовилася відпустити сина до Європи для продовження навчання у коледжі, тому він займався самоосвітою. Вашингтон мріяв про службу у королівському флоті, проте через незгоду матері змушений був відмовитися від таких перспектив.

Коли Вашингтону виповнилося п'ятнадцять, через скрутне матеріальне становище сім'ї він був змушений припинити навчання і розпочати кар'єру землевпорядника, що у той час освоєння Дикого Заходу була досить прибутковою. У березні 1748 р. здійснив експедицію у долину Шенандоа для розмежування володінь лорда Ферфакса на ділянки землі, придатні для здачі в оренду.

У липні 1749 р. Вашингтона призначають землевпорядником графства Калпепер; він стає наймолодшим маркшейдером в історії Вірджинії. На цій посаді пропрацював недовго: у жовтні 1750 р., придбавши півтори тисячі акрів в долині Шенандоа, Вашингтон став власником своєї першої плантації, на якій орендарі або наймані робітники вирощували кукурудзу, пшеницю і тютюн. Після смерті зведеного брата Лоуренса у 1752-му Вашингтон успадкував маєток Маунт-Вернон на р. Потомак.

У 1751 р. дев'ятнадцятирічний Вашингтон вступив у добровольчу армію, де швидко зумів здобути необхідні військові навички і стати вправним солдатом. У 1752 р. його підвищили у званні до майора та призначили начальником військового округу. Вашингтон брав участь в боях у межах

англо-французького протистояння, відомого як Франко-індіанська війна 1754–1763 рр.

Наприкінці 1753 р. очолив невелику експедицію в долину річки Огайо, щоб доставити французам ультиматум із вимогами покинути без бою землі, на які претендувала Велика Британія. Однак його загін потрапив у засідку і був узятий в полон. Французи виявили гуманність і вислали Вашингтона з його людьми у східні райони Вірджинії, які контролювали британські війська і союзне з ними колоніальне ополчення.

Відтак, отримавши підвищення в чині до підполковника, Вашингтон очолив сотню добровольців, призначену для будівництва форту на стратегічно важливому місці – «розвилці Огайо», де зливалися дві ріки Аллегейні і Мононгахіла. В умовах загострення конфлікту між Англією та Францією, численних поразок британських військ і набігів індіанців на Західну Вірджинію Вашингтон проявив себе як талановитий командир. Йому вдалося успішно прикрити просування британської армії під командуванням Е. Бреддока, а також захистити величезну (завдовжки 650 км) територію, керуючи всього лиш 700 погано озброєними солдатами. У 1755 р. Вашингтона призначили командувачем збройних сил Вірджинії, підвищивши у званні до полковника. До кінця 1757 р. французи були розбиті, бойові дії на американському театрі війни практично припинилися. Вашингтон спробував вступити на службу в регулярну британську армію, але його не прийняли. Тому 1758 р. 26-річний Вашингтон вийшов у відставку та оселився у своєму маєтку Маунт-Вернон.

У 1758 р. Вашингтон був обраний членом законодавчих зборів Вірджинії, набравши 309 голосів із 397, і пробув на цій посаді впродовж сімнадцяти років. Його призначили в комісію скарг і пропозицій, яка розглядала торгові та управлінські справи. Серед його обов'язків була також робота з проханнями солдатів і маркітантів.

У травні 1761 р. відбулися нові вибори до законодавчих зборів Вірджинії у зв'язку зі смертю Георга II і сходженням на трон Георга III. У підсумку голосування, здобувши 505 голосів, Вашингтон переміг. У жовтні 1771 р. Вашингтона вкотре переобрали до парламенту Вірджинії від графства Ферфакс.

У 1774 р. Вашингтон разом із Дж. Мейсоном працювали над текстом двадцяти чотирьох резолюцій, які згодом були представлені і прийняті на засіданні комітету графства Ферфакс під головуванням Вашингтона. У резолюціях вказувалося, що народ повинен виконувати тільки ті закони, що затверджені його ж представниками, інакше «уряд виродиться в абсолютну і деспотичну монархію або тиранічну аристократію»; ніякого оподаткування без представництва; скликати всеамериканський Конгрес для спільної оборони; призупинити ввезення рабів у Вірджинію. Вашингтон був призначений головою комітету для розробки подальшої політичної лінії.

Вашингтон брав участь у Вірджинському конвенті, який відбувся в серпні 1774 р. у столиці Вірджинії Вільямсбургу. Було прийнято рішення не ввозити з Великої Британії та інших місць ніяких товарів, за винятком ліків; припинити ввезення рабів і чаю; нічого не купувати в Ост-Індійської компанії, якщо вона наполягатиме на відшкодуванні збитків, завданих під час «Бостонського чаювання». Велика Британія повинна припинити експорт тютюну, починаючи з серпня 1775 р., і покращувати місцеву породу овець, щоб розвивати в Америці виробництво тканин. Також було обрано сім делегатів від Вірджинії, зокрема Вашингтона, на Перший континентальний конгрес (5 вересня – 26 жовтня 1774 р.) у Філадельфії, організований, щоб висловити своє обурення з приводу дій британського уряду та з наміром встановити самоврядування.

У березні 1775 р. у Річмонді зібрався другий Вірджинський конвент. Делегати ратифікували резолюції Континентального конгресу, підтвердивши намір захищати й обстоювати «непорушні і справедливі права та свободи законослухняних і вірних підданих Його Величності в Америці», і схвалили роботу семи делегатів від Вірджинії. Вашингтон увійшов до комітетів зі створення в кожному графстві добровольчих рот і розробки плану з розвитку ремесел і мануфактур.

У травні 1775 р. у Філадельфії розпочався Другий континентальний конгрес, на порядку денному якого постало питання війни з Англією. Вашингтон увійшов до складу дев'яти комітетів, які вирішували і суто військові питання, наприклад, щодо організації оборони Нью-Йорка, і економічні, зокрема вивчали можливості друкувати нові американські гроші. У червні цього ж року Вашингтона обрано генералом і головнокомандувачем новоствореної Континентальної армії – «армії Об'єднаних колоній».

На початку Війни за незалежність Вашингтон зіткнувся з низкою проблем, а саме: відтік добровольців, погане фінансування, нестача харчів, озброєння, амуніції, епідемії хвороб, від яких ще не існувало ефективних ліків. Невдачі спровокували критичні звинувачення на адресу Вашингтона. Із грудня 1776 р. ситуація поліпшилася: Вашингтон вніс зміни до військового статуту, одночасно збільшив строк служби в армії та платню солдатам, вдосконалив транспортну систему задля уникнення проблем з доставкою припасів й амуніції. Для підтримки в армії бойового духу він заснував військову нагороду «Пурпурне серце», що присуджувалася офіцерам і рядовим солдатам за видатну хоробрість, відданість і заслуги. Шматочок матерії у формі сердечка пурпурного кольору належало носити ліворуч на грудях.

Завдяки добре скоординованій акції з французькою армією і флотом Вашингтон добився 19 жовтня 1781 р. капітуляції генерала Ч. Корнвалліса з 7 тис. британських солдатів. Цим він відкрив шлях до переговорів, які

через два роки привели до офіційного укладення миру і міжнародно-правового визнання американської незалежності.

У травні 1783 р., незадовго до підписання Паризького договору, група армійських офіцерів заснувала братство ветеранів війни США за незалежність – Товариство Цинциннатів, назване за іменем давньоримського патриція, якого вважали взірцем хоробрості і добродетності. Його першим президентом було обрано Вашингтона. Після підписання Паризького договору, що закріпив суверенітет США, Вашингтон зняв зі себе повноваження головнокомандувача армії на засіданні Конгресу в м. Аннаполісі і відправився у своє помістя Маунт-Вернон. Відтак Вашингтон активно листувався з політичною елітою штатів, наголошуючи на необхідності співпраці і мирного співіснування під керівництвом єдиного лідера, котрий представляв би загальні інтереси. Його ідею підтримали і винесли на обговорення на сесію Конгресу Конфедерації.

У травні 1787 р. як делегат від Вірджинії Вашингтон взяв участь у засіданні Конституційного Конвенту у Філадельфії, який мав на меті переглянути Договір про Конфедерацію – конституційну основу, котра до того моменту визначала принцип управління новостворених США, а також реформування багатьох федеральних організацій. Головою Конвенту було обрано Вашингтона, який не був одним із розробників Конституції, проте завдяки його енергії та дипломатичному таланту вдалося зблизити різні точки зору і переважною більшістю голосів прийняти історичний документ. Хоча щодо моделі майбутнього державного устрою Вашингтон також висловлював свої ідеї, зокрема: наполягав на сильній центральній владі задля подолання місцевого егоїзму; критично сприймав обмеження кількості постійної армії трьома тисячами воїнів; висловлювався за тридцять тисяч громадян (замість сорока), котрих повинен представляти член Конгресу; пропонував встановити необхідну для подолання президентського вето більшість у три чверті (у підсумку зупинилися на двох третинах).

З ініціативи Вашингтона було прийнято перші 10 поправок до Конституції, відомі як «Білль про права», у котрому закріплено свободу слова, совісті, зборів, союзів, право володіння власністю, а також право людини на прагнення до щастя.

Прихід на посаду глави держави. У процесі ратифікації Конституції на порядку денному постало питання щодо кандидатури майбутнього президента. У березні 1788 р. газета «Massachusetts sentinel» прямо вказала на Вашингтона, навівши як аргумент той факт, що в нього немає сина, а отже новоствореній державі не загрожує небезпека «виродження» у спадкову монархію. Додатковими перевагами також слугували беззаперечні заслуги Вашингтона у Війні за незалежність (1775–1783) та конституційному процесі. Проте виникла проблема через спротив ратифікації Конституції, який

чинили антифедералісти у Вірджинії, а відтак у неможливості з боку Вашингтона балотуватися у президенти, якщо його штат не схвалить основного акта країни. Вашингтон так охарактеризував тодішню ситуацію: «Це був період, коли хаос ледь не поглинув щойно встановлені мир і процвітання».

До кінця червня Конституцію ратифікували штати Массачусетс, Меріленд і Південна Кароліна, а також Вірджинія з перевагою всього у 10 голосів. 13 вересня 1788 р. Континентальний конгрес прийняв резолюцію про введення Конституції США у дію. Під час святкувань з цієї нагоди Вашингтона всюди представляли як штурмана нового «державного корабля», що демонструвало суспільне схвалення та підтримку його кандидатури на посаду глави держави.

Конгрес призначив обрання виборців на січень 1789 р., а голосування за кандидатуру президента – на лютий. Передвиборчої кампанії як такої, по суті, не було, що стало для Вашингтона перевагою, бо йому важко було виступати перед публікою. 4 лютого 1789 р. відбулося голосування: усі 69 виборців від 11 штатів, зокрема й антифедералісти, віддали свої голоси за Вашингтона, котрий став першим і єдиним президентом США, обраним одностайно. 6 квітня Конгрес офіційно оголосив Вашингтона першим президентом США. Інавгурація відбулася 30 квітня 1789 р. у будівлі міської ради Нью-Йорка, під час якої він присягнув на Конституції.

Як видно з матеріалів листування з Гамілтоном, Вашингтон не мав наміру відбутися весь чотирирічний термін: він сподівався налагодити роботу нового уряду за два роки і піти у відставку. Проте 1793 р. був переобраний на другий термін, отримавши всі 132 голоси виборців від 14 штатів.

Основні досягнення для країни періоду президентства. Після інавгурації 1789 р. Вашингтон спрямував свої зусилля на удосконалення механізму національної адміністрації, чий успіх великою мірою залежав від кадрової політики президента. При цьому він враховував інтереси окремих регіонів та намагався репрезентувати різні політичні й ідеологічні напрями.

Зокрема, керівниками новостворених департаментів – казначейства, закордонних справ, військового – Вашингтон призначив федераліста А. Гамілтона з Нью-Йорка, демократа Т. Джефферсона з Вірджинії, Г. Нокса з Массачусетса відповідно. Також 24 вересня 1789 р. Вашингтон підписав «Акт про судоустрій», що закріпив триланкову судову систему «окружні суди – апеляційні суди – Верховний суд США» та організаційно розмежував федеральний судоустрій від судових систем штатів. Здійснив призначення всіх суддів, зокрема перших голову Верховного суду (Дж. Джей) та Генерального прокурора (Е. Рендолф). Усі керівники департаментів та інші чиновники були підзвітні лише президентові, а для їхнього звільнення не вимагалася згоди Сенату. Вашингтон покладав на своїх секретарів не-

передбачені Конституцією повноваження, що призвело до перетворення уряду на колективний консультативний штаб.

Перший період перебування Вашингтона на посаді минув під знаком дискусій щодо національної економічної і фінансової програми Гамільтона. Вашингтон поділяв погляди свого секретаря стосовно фінансової незалежності федерального уряду від штатів, покриття державних боргів, створення єдиної грошової системи і національного банку. Підписавши в лютому 1791 р. «Акт про банки», Вашингтон встановив податки і мито на імпорт, запровадив нову валюту – долар, заклавши тим самим солідний фундамент нової федеральної держави. Усвідомлюючи життєву необхідність розвитку американського промислового виробництва, Вашингтон підтримував ініціативи Гамільтона щодо стимулювання вітчизняних мануфактур.

У питаннях зовнішньої політики і дипломатії Вашингтон від початку виборів перевагу для виконавчої влади над законодавчою і залишив за собою широкі повноваження. Своєю діяльністю він заклав основні принципи й основи ведення зовнішніх справ адміністрації США. Наприкінці 1793 р. в умовах війни між Англією та післяреволюційною Францією Вашингтону довелося маневрувати між двома таборами – федералістів, що пропонували США воювати на боці Англії, та прихильниками Джефферсона, котрі апелювали до франко-американського Договору про союз 1778 р. і вимагали від президента підтримати Францію. З одного боку, Вашингтон не хотів втрачати головного торгового партнера, вважаючи за краще мати з Лондоном союзницькі відносини, тому всіляко уникав конфронтації з Англією. З іншого боку, тяжке економічне і військове становище новоствореної держави не допускало навіть можливості війни з наймогутнішими європейськими державами. Загалом Вашингтон був противником будь-якого втягнення США у війни європейських держав, тому 22.04.1793 р. вирішив анулювати Договір 1778 р. і проголосив США «приятельними і безсторонніми до держав-учасниць війни», затвердивши в такий спосіб перший принцип традиційної американської зовнішньої політики – нейтралітет, ізоляціонізм, якого США дотримувалися аж до Першої світової війни.

Вашингтон став уособленням моделі президентства, спрямованої на розширення виконавчої влади, яскраво вираженої національної, соціально консервативної, з економічного ж погляду прогресивної і загалом активно орієнтованої. Як президент Вашингтон умів поєднати консервативний, орієнтований на суспільство республіканізм із сучасними економічними переконаннями, спрямованими на свободу індивіда.

Основні невдачі періоду президентства. Вашингтон на посту президента був наділений не тільки громадянськими повноваженнями, а й військовими компетенціями головнокомандувача армії і флоту, а також дер-

жавної поліції. Незважаючи на те, що рішення щодо війни і миру, формування армії і флоту та мобілізації поліції були прерогативою Конгресу, згідно із Конституцією, все ж Вашингтон розширив вплив виконавчої влади у цих сферах, активно запроваджуючи урядові практики і прецеденти. Наприклад, Вашингтон із власної ініціативи організував походи проти індіанських племен для придушення їхнього спротиву проти освоєння колоністами їхніх земель. Після низки поразок у січні 1792 р. він переконав Конгрес у необхідності збільшити чисельність армії задля масштабнішого наступу на індіанців. Водночас Вашингтон неодноразово виступав за справедливе ставлення до корінного населення, вірив у його здатність асимілюватися, особисто вів переговори з вождями. Свідченням цього є президентське «Звернення до племені черокі» від 29.07.1796 р., у якому він агітував за гармонійне співіснування корінного і білого населення Америки.

Наприкінці першої каденції Вашингтона в його уряді з'явилося помітне напруження та непримиренні ідеологічні розбіжності між Джефферсоном і Гамілтоном, що позначилося на політико-територіальних уподобаннях: позицію секретаря іноземних справ поділяло чимало жителів південних штатів, тоді як Гамільтон і віце-президент Адамс знаходили підтримку в Нью-Йорку та Новій Англії. Вашингтон, намагаючись балансувати між обома полюсами, все ж схилився до позицій федералістів із Гамілтоном на чолі, що зумовило концентрацію державних функціонерів на міжособистісних суперечках, а відтак – брак злагодженості в діях нового американського уряду. Тож концепція політично збалансованого уряду Вашингтона зазнала політичного краху, оскільки президент односторонньо став залежним від підтримки федералістів та північних штатів.

Внутрішньоурядова криза ускладнилася 1794 р. протестом фермерів Пенсильванії проти акцизного податку на виготовлення і продаж віскі. Задля зміцнення авторитету федерального уряду в податковій сфері та протидії сепаратистським устремлінням західних штатів, Вашингтон вжив силових методів для придушення цього внутрішнього вияву непокорі, що спричинило політичні хвилювання стосовно обсягу повноважень президента.

Проголошення нейтралітету не налагодило англо-американських відносин: невирішеними були питання щодо відшкодування втраченої власності часів Війни за незалежність, умов торгівлі і судноплавства. Вашингтон відправляє голову Верховного суду Джея в травні 1794 р. послом з особливо важливих питань до Лондона для ведення перемовин та збереження миру. Укладена угода висувала суворі обмеження щодо американської торгівлі у Вест-Індії, не передбачала компенсації за захоплені американські судна, воєнне спорядження і провіант для військового флоту, а також зобов'язувала США виплатити Англії несплачені борги. Угода Джея, рати-

фікована Сенатом, була розкритикована республіканцями, котрі звинувачували президента і його адміністрацію в обстоюванні британських інтересів. Загалом цей міжнародний акт засвідчив слабкість і недостатню ефективність нового американського уряду.

Отримав визнання за: 1) зростання значення і престижу інституту президента завдяки особистому авторитету, харизмі, прихильності населення; 2) внесок у створення основ американської нації та підтримання її єдності; 3) створення низки атрибутивних ритуалів і процедур у функціонуванні американського інституту президента (інавгураційною промовою, звернення до Конгресу на початку чергової сесії тощо); 4) встановлення традиції обрання президента максимум на два терміни, що значною мірою унеможливило узурпацію влади; 5) урівноважену організацію федерального уряду та персоніфікацію його влади; 6) конституювання основ зовнішньої політики США; 7) зусилля, докладені у встановленні економічної незалежності США від зовнішнього світу (створення національного банку, введення національної валюти, формування системи мит і податків); 8) політику заселення колишніх територій Англії та Іспанії, стабілізацію північно-західного пограниччя, приєднання до Союзу нових штатів: Вермонта (1791), Кентуккі (1792), Тенессі (1796); 9) діяльність, спрямовану на створення військового флоту і регулярної армії; 10) початок будівництва майбутньої столиці, Білого дому та Капітолію, що стали символами, невід'ємними атрибутами сили і могутності США.

Був критикований за: 1) недостатню солідарність і брак взаєморозуміння в уряді, допустивши формування внутрішньоурядових ідеологічно ворожих фракцій на чолі із Джефферсоном та Гамільтоном; 2) нерівномірний обсяг фактичних повноважень, якими Вашингтон наділяв президентську адміністрацію, Сенат і Верховний суд; 3) критикований республіканцями за пробританську позицію, симпатії до монархічного укладу, брак освіти, некомпетентність і неефективність на посаді президента; 4) неоднозначну позицію щодо рабства: у 1793 р. підписав «Акт про рабів-утікачів», що дозволяв господарям відловлювати живу власність, навіть на території інших штатів. Залишив без відповіді дві петиції, подані до Конгресу, що стосувалися негайного припинення работоргівлі і поступового скасування рабства. Водночас у своєму заповіті вказав звільнити всіх рабів, що йому належали, після смерті його дружини. Він відкидав рабство як несумісне з принципами «Декларації про незалежність», проте його швидке скасування вважав практично нездійсненним; 5) обмеження свободи преси: вживав заходи проти поширення невігідної для нього особисто і його адміністрації інформації та закликав політичних діячів країни проявляти більшу обережність, щоб не допустити проникнення на сторінки періодики відомостей про діяльність уряду, що не підлягає гласності. В роки адміністрації Вашингтона почала практикуватися така форма політичного контролю над

пресою, як встановлення фінансової залежності органів періодичної преси від комерційних рекламодавців – керівництва політичних партій чи угруповань. Від президентства Вашингтона у США став звичним підкуп журналістів і редакторів періодики.

Оцінка світовою громадськістю. Вашингтон отримав міжнародну славу ще будучи головнокомандувачем у часи Війни за незалежність. Його дипломатичне мистецтво багато в чому сприяло створенню антибританської коаліції й організації тісної взаємодії між Континентальною армією та французьким експедиційним корпусом і флотом. У часи президентства завдяки особистим рисам та авторитету Вашингтону вдалося маневрувати та уникнути війни з ключовими міжнародними гравцями – Англією і Францією, укласти вигідний союз з Іспанією.

Особливим поціновувачем Вашингтона був Наполеон I Бонапарт. Він, попри диктаторський спосіб правління, завжди захоплювався Вашингтоном і бачив у ньому великого історичного діяча, який зумів звільнити, а потім об'єднати американські колонії. Після смерті Вашингтона Наполеон оголосив по всій Франції десятиденний траур і наказав підняти на щоглах бойових кораблів чорні прапори.

Відомі особистості про Дж. Вашингтона

- Якби це був скіпетр, ця людина заслужила б його (*Б. Франклін, заповідаючи Дж. Вашингтонові свою прогулянкову тростину*).
- Ви спали, поки фінанси країни повністю не вичерпалися... Піднявшись до президента, Ви привласнили чужі заслуги... і глава армії перетворився на ватажка шахраїв. Світу буде важко вирішити, хто Ви – зрадник чи шахрай, відцуралися Ви своїх принципів чи не мали їх взагалі (*Т. Пейн*).
- Якщо він і не був найвеличнішим президентом, то в будь-якому разі був найкращим актором серед усіх, хто обіймав президентську посаду (*Дж. Адамс*).
- Уроки, які дав нам Вашингтон, дуже важливі, якщо ми думаємо про наше майбутнє. Сучасна Америка – зразок щасливої країни, заснованої на свободі, моралі та славі (*С. Болівар*).
- Республіка Вашингтона живе, імперія Наполеона зазнала краху. Вашингтон і Наполеон Бонапарт вийшли з лона демократії: обоє – діти свободи, але перший залишився їй вірним, другий же зрадив її (*Ф.-Р. де Шатобріан*).
- Просто зберегти армію впродовж усіх цих років стало, мабуть, найбільшим внеском Вашингтона у справу Патріота. Жоден інший амери-

канський лідер не зміг би зробити так багато (*В. Черчилль про роль Вашингтона у Війні за незалежність*).

- Перший у війні, перший у мирний час і перший в серцях його співвітчизників (*Г. Лі*).

Найвідоміші промови. Першу інавгураційну промову Вашингтон вголосив у «Федерал Холі» (Нью-Йорк, 30.04.1789 р.). Своє рішення претендувати на пост президента США пояснив усвідомленням обов'язку «спробувати встановити нову політичну владу, котра слугуватиме основою для вільної і процвітаючої республіки».

Перед третіми за рахунком в історії США виборами, коли очікувалося, що Вашингтон знову висуне свою кандидатуру, перший президент оголосив про свою відставку. І 19.09.1796 р. у газеті «Дейлі Адвертайзер» було опубліковано його прощальне звернення до нації. Своє небажання балотуватися на третій термін Вашингтон пояснив так: «Недопустимо, щоб в демократичній країні одна й та сама людина перебувала на посаді президента впродовж такого довгого часу».

Приватне життя. У 1759 р. Вашингтон одружився з молодою багатоговдовою М. Дендрідж-Кастіс, у якої від першого шлюбу було двоє маленьких дітей – син і донька. Їхній шлюб вважався щасливим, хоча спільних дітей у подружжя не було.

Вашингтон упродовж усього життя займався сільським господарством – вирощував тютюн, а згодом пшеницю. Експериментував із новими методами обробітку землі, розведення худоби. Спорудив передову іригаційну систему, побудував млин і пекарню, налагодив експорт борошна в Вест-Індію, створив на р. Потомак невеликий риболовецький флот.

Починаючи з листопада 1752 р., Вашингтон був членом масонської ложі у м. Фредеріксберзі. У червні 1784 р. Вашингтон став почесним членом, а пізніше – майстром масонської ложі м. Александрії. Як масон, Вашингтон був дійстом, не обмежувався сповіданням якоїсь конкретної релігії, оскільки вірив в «Архітектора Всесвіту» – вищу силу, яка керує людською долею.

У жовтні 1762 р. Вашингтон став церковним старостою в парафії Труро (обіймав цю посаду впродовж 22 років). Займався благодійністю, допомагав бідним і сиротам. Захоплювався верховою їздою, танцями, полюванням. Любив грати в крикет. Володів незвичайною фізичною силою (при зрості 190 см мав вагу 100 кг), а тому уважався достойним суперником. Вашингтон був палким театралом: хоч першу виставу побачив лише у 19 років, та відтоді відвідував театр за першої можливості.

У справах Вашингтон дотримувався точності та чіткої системи: кожен його день був спланований, щодня він проводив однакові монотонні побутові ритуали. Вашингтон любив мати гарний вигляд і стежив за модою.

Він постійно користувався одеклоном і перев'язував волосся оксамитовою стрічкою.

Із відомих висловлювань Дж. Вашингтона

- Я не говорю про те, щоб відразу відкинути ідею патріотизму, але на смілюся стверджувати, що у великій і тривалій війні не вистояти лише на одному цьому принципі.
- Армія – небезпечний інструмент, щоб гратися з ним.
- Дисципліна – душа армії. Вона перетворює жменьку воїнів на грізну силу, дарує перемогу слабким і пошану всім.
- Розвинуте суспільство основане на моралі кожного громадянина, а мораль не може існувати поза релігією.
- У вільному республіканському уряді ви не в силі заглушити голос народу – кожен говоритиме те, що думає, а часто – і не думаючи.
- Парламент не має більшого права запускати руку в мою кишеню, ніж я в його.
- Почесна будь-яка посада, на якій людина може служити своїй країні.
- Жодна нація не зможе досягти процвітання, доки не усвідомить, що орати поле – таке ж достойне заняття, як і писати поему.
- Нація, яка ставиться до іншої нації зі звичною ненавистю або звичними добрими почуттями, певною мірою є рабом. Така нація – раб своєї ворожості або своїх добрих почуттів, одного з двох досить, щоб відвести її від свого обов'язку та інтересів.
- Оскільки меч – останній засіб забезпечення наших свобод, його слід скласти першим, як тільки ці свободи будуть твердо встановлені.

Л-ра: Воронцов, А. (2018). *Джордж Вашингтон. Заветы отца-основателя*. Москва: Litres; Глаголева, Е. В. (2013). *Вашингтон*. Москва: Молодая гвардия; Гусаров, А. (2017). *Великие американцы. 100 выдающихся историй и судеб*. Москва: Litres; Синкотта, Г. (Ed.) (2002). *Історія Сполучених Штатів*. Київ: Інформаційне агентство Сполучених Штатів; Хорошевський, А. Ю. (2009). *Промови, що змінили світ*. Харків: Фоліо; Чепинский, В. (2016). *Джордж Вашингтон. Его жизнь, военная и общественная деятельность*. Москва: Directmedia; Allen, W. B. (2008). *George Washington: America's First Progressive*. New York: Peter Lang; Freeman, D. S. (2011). *Washington*. New York: Simon and Schuster; Larson, E. J. (2016). *George Washington, Nationalist*. Charlottesville: University of Virginia Press; Stevens, R. (2017). *American Political Thought: The Philosophic Dimension of American Statesmanship*. London: Routledge.

І. Харечко